

ADALÉKOK SZENT GELLÉRT GÖRÖG MŰVELTSÉGÉNEK KUTATÁSÁHOZ

SZEGFÜ LÁSZLÓ

Szent Gellért művének kiadója és első tudós méltatója, BATTYÁNY IGNÁC erdélyi püspök még magától értetődőnek tartotta — részint a kor műveltségének ismeretében,¹ részint pedig a szent által véleménye szerint felhasznált görög és latin patrisztikai irodalomra alapozva² —, hogy a XI. század e kiváló hazai teológusa tudott görögül. Közel száz esztendő telt el, amíg KARÁCSONYI JÁNOS, az első csanádi püspök valóban tudományos igényű monográfiájának megalkotója ismét visszatért e problémára. A következőket írta Gellértről: „A Szentírás egyes részeinek magyarázata ... volt legkedvesebb foglalkozása ... leginkább a Szentírást magyarázó könyveket (commentarii) olvasgatta, de azonkívül görög és latin bölcsészeti műveket is ... Ha Olaszországban marad, nagy hasznát veszi Szentünk a kiválasztott tudomány-szak művelésében annak, hogy *görögül is tudott*. Olaszország déli részén az ő idejében még görög monastorok, püspökségek és érsekségek voltak, s azokkal a latin szertartású katolikusok szíves, jó viszonyban voltak. A velenceiek még a konstantinápolyi udvarral is barátságot tartottak. Volt tehát alkalma Szent-Gellértnek, hogy megtanuljon görögül. Hogy pedig az alkalmat csakugyan fölhasználta, arról fennlevő művéből győződünk meg. Ebben ugyanis oly sűrűn, oly előszeretettel használja a görög szavakat (például: anagoge, cauma ...), hogy ezt csak görög nyelvben jártas ember teheti ... Tudja, hogy a görögök Uriel nevű arkangyalt tisztelnek, ... tudja, hogy köztük sok eretnek, sok manichaeus van. Mindennek oka kikutatathatlan lenne, ha el nem fogadjuk azt az egyszerű megfajtást, hogy Szent-Gellért jártas volt a görög nyelvben. E jártassága bizonyára utat és módot nyújtott volna Szentünknek a görög szentatyák műveinek tanulmányozására, de élete delén eltávozván Olaszországból, megszakadt a görög szerzetesekkel való összeköttetése s ennél fogva többé görög könyvekhez nem juthatott.”³

Gellért görög tudását az elkövetkező negyven esztendőben nem vonta kétségbe sem tudományos,⁴ sem népszerűsítő munka.⁵ Csak 1927-ben fejtette ki KÜHÁR FLORIS, hogy ez a feltételezés nem helytálló, ugyanis a csanádi püspök munkájában fellelhető graecizmusok nagyon jól megmagyarázhatók az általa latin fordításban használt forrásművek — pl. Pseudo-Dionysius Areopagita írásai — görög eredetű szókészletéből.⁶ Ez a korábbi nézetet gyökereiben tagadó vélemény új vizsgálódásokra serkentett. A kutatók a fent említett két szerző által felvetett gondolatokból kiindulva részint azt nyomozták, hogy Gellért élete során találkozhatott-e a görög nyelvvel, és ha igen, hol, s milyen hatást gyakorolhatott rá, részint pedig azt próbálták kimutatni, hogy görögös műveltsége miképpen tükröződik korunkra maradt nagy teológiai művében, a *Deliberatio supra hymnum trium puerorum*-ban.

Az első támpontot egyes kutatók Gellért vitathatatlan velencei származásában⁷ látták. A legjelentősebb keleti kereskedelmet folytató itáliai városállam hajósai, kal-

márai saját hazájuk határaitól szinte úticéljukig bizánci érdekeltségű területek mellett hajóztak, kereskedtek magában a császárvárosban is, sőt névlegesen elismerték a baszileiosz főségét is városuk felett. Tehát már a puszta velencei lét és a domináns életforma önmagában is ösztökélhette a jó eszű gyereket, hogy elsajátítsa a görög nyelvet.⁸

Hasonló irányba vezethette az a bizánci jellegű kultúrhatás, amely a régi ravennai exarchátus területéről sugárzott ki, s amely erősen rányomta bélyegét e környékre, sőt magára Velencére is.⁹ Ez a hatás érezhető a közeli Bolognában is, ahol — legendája szerint — Gellért bizonyos ideig tanult.¹⁰ Valószínű azonban, hogy az őslegendában nem Bologna, hanem Burgundia szerepelt,¹¹ amelyre az ifjú Gellért figyelmét első rendfőnöke Giovanni Morosini hívhatta föl.¹² A velencei San Giorgio Maggiore kolostorának lakóit a X—XI. század nagy szerzetesi reformáramlatai egyrészt Dél-Itália (Magna Graecia) felől, másrészt Dél-Franciaország vidékéről érték. A kalábriai Rossanóból induló bazilita eredetű, szigorú aszkézist hirdető, keleti szellemiségű mozgalom vezéralakja szent Nilus (910—1005) volt, aki szerepet játszott Rómában, az Aventinuson felépülő (kettős — bazilita és bencés — szabályzatú) Szent Elek és Bonifác kolostor létrehozásában is.¹³ Összekötő kapocs lehetett Nilus és Gellért között a ravennai születésű szent Romuald (952—1027), a Velence és Ravenna között elterülő pereumi mocsarakban, a Campus Maldolin épült apátságáról elnevezett camaldoli rend alapítója, akit egyébként is erős szálak fűztek Velencéhez. Amikor ti. Pietro (I.) Orseolo emigrációba vonult vejével, Giovanni Morosinivel, a San Giorgio Maggiore monostor későbbi alapítójával, ő is velük tartott, s közel egy évtizedig élt Cuixában, a Pireneusok lábánál.¹⁴

Míg Gellért kapcsolata az itáliai görög szerzetességgel közvetlennek tűnik, addig francia összeköttetései — amelyeknek szintén lehetett görög nyelvi vetülete — sokkal áttételesebbek. Művében egy helyütt Gall-óceánnak nevezi az Atlanti-óceánt,¹⁵ másutt szerencsésnek tekinti Galliát, mert mentes az eretnekektől,¹⁶ megint másutt ezt írja: „Bizalmasan megvallom, hogy annak idején, amikor Galliában tartózkodtam, olvastam Platonnál bizonyos dialógusokat a zsidók istenéről és az égi lelkekről.”¹⁷ E szavak világosan bizonyítják, hogy tanulmányi (vagy más) célból megfordult francia földön is.¹⁸ (Egy kései — XVI. századi — legendaváltozatban is szerepel párizsi tartózkodása, ahol állítólag professzori rangra emelkedett volna.¹⁹) Bár a gellérti teológiát elemző IBRÁNYI FERENC a *Deliberatió*ban mind koncepcióbeli, mind stilisztikai szempontból oly eleven hatását érzi a pseudo-dionysiusi műveknek, hogy esküszik a szent görög nyelvtudására,²⁰ hamarosan mégis bebizonyosodik, hogy e művek Hilduin, Johannes Scottus Eriugena és Anasthasius Bibliothecarius tollából származó latin fordításait²¹ is ismernie kellett, illetve, hogy más görög utalásai mögött nem eredeti művek rejlenek (pl. Epiphanius²²), hanem egyszerűen Isidorus Hispalensis „*Ethymologiarum libri XX*” c. művét idézi Gellért.²³ Az egymást követő kutatók rendre kimutatták az előttük járók tévedéseit a feltételezett görög eredetű szavak (hieromista, perfector, essentiatio, super-rel összetett szavak stb.) valódi származási helyét illetően,²⁴ az egyes témakörök eredete pedig vagy más nyelvterületről (pl. az Uriel-kérdés a bolgárból²⁵) is magyarázható, vagy ósváltozatuk máig lappang (pl. a drágaköveknek Krisztusra értelmezése²⁶). Mindezek alapján — továbbá ismerve azt a *Deliberatió*ból kikövetkeztethető tényt, hogy Magyarországon a misét francia hatásra már ekkor lépcsőimával kezdik,²⁷ látva szent István királynak a pseudo-dionysiusi művek fordítási központja, a párizsi St. Denis kolostor felé mutató kapcsolatát Odilo apáttal,²⁸ tudva Gellért jó viszonyáról Richard verduni apáttal, aki hazánkon is többször átutazott,²⁹ és akit művében is megemlít³⁰ — megállapítható: „Gellért Dionysius-ismeretének francia provenienciája”.³¹ Hogy Gellért mennyire

mélyült el Franciaországban Pseudo-Dionysius Areopagita műveinek (illetve fordítási problémáiknak) és Platon (talán eredeti nyelvű) munkáinak tanulmányozásában, e vitából nem derül ki. A kérdés tehát továbbra is marad: tudhatott-e Gellért görögül?³² illetve árnyaltabb fogalmazásban: használt-e műve megírásához görög forrásokat?³³

Aktuálpolitikai megfontolások is arra ösztönöztek egyes kutatókat, hogy feltételezzék, Gellért tudott görögül, s ezt már a királyi udvar is felhasználta. Így pl. nem kizárt, hogy szerepe lehetett Magyarország és Magna Graecia kapcsolatának alakításában,³⁴ az *Intelmek* feletti szellemi bábáskodásban³⁵ (vö. a görögök és latinok kormányzásáról elmondottakat az aventinusi monostor kettős regulájával³⁶), talán még a veszprémvölgyi apácák adománylevelének megfogalmazásában is.³⁷ Az is valószínű, hogy jelentős egyházpolitikai megfontolásokból emelték őt olyan terület püspökévé, ahol a görög (és talán a szláv) nyelvismeret elengedhetetlenül fontos volt.³⁸ A bizánci exponens törzsi vezér, Ajtony leverése után Gellért a marosvári, Keresztelő szent Jánosnak szentelt bazilita kolostorban ültette fel püspöki táborát,³⁹ s bizonynal használta is ennek zömmel görög nyelvű könyvvállományát.⁴⁰ Ezen a vidéken találkozott közvetlenül az akkor már görög tartomány, Bulgária felől feltűnő eretnekséggel, a bogumilizmussal,⁴¹ s az általa okozott teológiai zűrzavarral.⁴² Itt kényszerült arra, hogy felvegye a harcot ezzel a ideológiával.⁴³

Művében nyolc helyen említ görög vonatkozásokat. Leszámítva azokat a helyeket, ahol etimológiákra és történeti szereplőkre utal Isidorus Hispalensis műve alapján,⁴⁴ mindenütt eretnekségüket említi: Görögország — szerinte — boldogtalan, mert sohasem tudott megenni eretnekség nélkül;⁴⁵ a görögök közül sokan követik a manichaeus tanításokat,⁴⁶ Uriel arkangyalt a görögök tisztelik és kivált az eretnekek hívják segítségül.⁴⁷ Ám mindez csak a görögországi ügyekkel kapcsolatos jól informáltságra lehet bizonyíték, s nem nyelvtudására. (Bár könnyen lehet, hogy azért nem kacérkodott művében jobban a göröggel, mert azok, akiknek szánta azt, nem ismerték a nyelvet.⁴⁸)

Talán valamit lendít ügyünkön, ha figyelembe vesszük Gellértnek azokat a burkolt célzásait, amelyek esetleges nyelvismeretére utalnak. Fogódzót jelenthet, hogy egyik feltehető ideálja a stílus terén Cicero.⁴⁹ Művének harmadik könyve végén figyelmezteti barátját, Isingrimust, hogy ne legyen kétsége azon citált bibliai hely jelképes értelmét illetően, amelynek megvilágítására őt felszólította. Az illetén értelmezéshez — írja — egészen felfokozott értelemre (hiperbolicus intellectus) van szükség, hiszen „ki lenne képes gyorsan ily magasztos dolgokat elmondani, vagy megfogalmazni, vagy írásban kifejtetni? Mert ha valaki a mieink közül Tulliuszá válna, akkor is meghaladná erőit, holott ő igen széles műveltségű ember volt, és kiválóan tudta mindkét nyelvet (et utraque lingua doctissimus).”⁵⁰ Hogy itt valóban Ciceróról van szó, és a két nyelv a latin illetve a görög, azt megerősíti a hatodik könyvben, ahol elmondja, hogy különbséget kell tenni „Isten emberei és állatai” és „evilág emberei és állatai” között, ugyanis „a legoktalanabb állatokhoz kell hasonlítani mindenkit, aki nem tudja, amit tudnia kell, még ha a vitatkozásban és a cinikus ékesszólás válfajaiban felülmúlja Cicerót is, aki az egész retorikát ügyesen átültette görögről latinra”.⁵¹ Ebben a mondatban a Ciceróról elmondottakat Gellért Isidorus alapján fogalmazta meg,⁵² de az eredeti szövegben Tullius szerepel, amit ő változtatott Ciceróra. Az adatok tehát Ciceróra és a görög valamint a latin nyelvre értendők. Azaz: Gellért azon sopánkodik, hogyha valaki Ciceróhoz hasonlóan ismerné mindkét nyelvet, a görögöt és a latint, akkor is nehéz dolga lenne e szentírási hely értelmezésében, majd szerénykedve megjegyzi: „középszerű tehetségünk e régóta kért feladat megkezdését sokáig azért halasztotta, nehogy ekkora szentségek kifürkészése inkább elnyomja, semmint felemelje”.⁵³ Tehát a görög és latin nyelvet kiválóan ismerő

Cicero súlycsoportjában magát csak középszerű tehetségnek tekinti, ám ez vallomás lehet amellett is, hogy — ha nem is „tulliusi szinten”, de — műveli ő is mindkét nyelvet.

Megerősíteni látszik ezt a feltevésünket, hogy a *Deliberatio* ma ismert példánya egy, a XI. század második feléből származó, két scriptor által felváltva írt másolat. Az írnokok közül kivált az egyik rendkívül gyenge felkészültséget mutat.⁵⁴ Feltehető tehát róluk, hogy a másolás során a görög szavakat, betűket kerülték vagy egyszerűen kihagyták. Mire gondolunk? A második könyvben Gellért idéz az *Apostolok Cselekedeteiből* egy mondatot, amely így kezdődik: „Stans autem Paulus in medio Areopagi”.⁵⁵ Csakhogy a másolatban „in medio harioriago” szerepel.⁵⁶ Ez az elírás aligha származhat magától Gellértől, hiszen ő közismerten kiváló ismerője volt a szentírásnak,⁵⁷ sőt szent Pál históriáját kiemelten kezelve külön kommentárt írt a zsidókhoz írott leveléhez.⁵⁸ Valószínűbb, hogy itt, lévén görögországi helyről szó, Gellért megtarthatta az eredeti írásmódot (*Ἀρειοπαγος*), amit a másolók próbáltak kibetűzni, s közben a spiritus lenist (ι) összetévesztették a spiritus asperrel (ς), az *er*-t a középkorban egyébként is labilis írású és ejtésű kettőshangzók összevonásával egyszerűen *i*-nek írták át, és — ami számunkra perdöntő lehet — a görög π-t a figyelem lankadása (vagy a hozzá nem értés) következtében latin betűknek nézték, s így lett *ri* belőle. Ha fejtegetésünk igaznak bizonyulna, akkor igazolódna, hogy Gellért műveiben eredetileg — ha mértékkel is — szerepelhettek görög szavak, csak a másolók bizonytalankodása következtében került sor ezek mellőzésére (vagy hallás utáni latinbetűs átírására). Lehet, hogy ez már a mű diktálásakor bekövetkezett, s ezért kellett Gellértnek még út közben is javítgatnia könyveit.⁵⁹

Összegezve tehát megállapíthatjuk, hogy Gellért önvallomása összecseng a kódex paleográfiai problémái egyikének megoldási lehetőségével, s mindazon kutatásokkal, amelyek földrajzi, egyházi, politikai, műveltségbeli és szűkebb szakmai (teológiai) szempontból vizsgálva a kérdést ugyanerre a konklúzióra jutottak: Gellért tudhatott görögül.

JEGYZETEK

1. *Sancti Gerardi episcopi Chanadiensis scripta et acta.* (ed. BATTHYAN, Ignatus de) Albo-Carolinae, 1790. XIV—XXV.
2. BATTHYAN: i. m. XXV—XXXIX.
3. KARÁCSONYI JÁNOS: *Szent-Gellért, csanádi püspök, élete és művei.* Bp. 1887. 132—133.
4. HAJDÚ TIBOR: *Sz. Gellért „Deliberatio” cz. művének méltatása.* [A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. (szerk. Erdélyi László) I. Bp. 1902.] 373.
5. SZIGETI LAJOS: *Szent Gellért.* Új Idők, 1902. II. köt. 393.
6. KUHÁR FLORIS: *Szent Gellért Bakonybélben.* Pannonhalmi Szemle 2 (1927). 315.
7. SZEGFÜ LÁSZLÓ: *Szent Gellért családjáról.* Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica. 75 (1983). 11—18.
8. IBRÁNYI FERENC: *Szent Gellért teológiája.* [Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. (szerk. SERÉDY JUSZTIÁN) — a továbbiakban: SZJE — I. Bp. 1938.] 506.; REDL KÁROLY: *Problémák Gellért püspök Deliberációjában és legendáiban.* Irodalomtörténeti Közlemények, 69 (1965). 212.; SZEGFÜ LÁSZLÓ: *Gellért, marosi püspök.* Világosság, 17 (1976). 91.
9. IBRÁNYI: i. m. 506.
10. IBRÁNYI: i. m. 506.
11. SZEGFÜ: i. m. (1976) 91.
12. RÓRAY GYÖRGY: *Szent Gellért.* Vigilia, 11 (1946). 12. sz. 47.; CSÓKA J. LAJOS: *Szent Benedek fiainak világtörténete különös tekintettel Magyarországra.* I. Bp. 1969. 271.
13. RÓRAY: i. m. 47.; CSÓKA: i. m. 262—263.; MEZEY LÁSZLÓ: *Deáksg és Európa. (Irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlata.)* Bp. 1979. 100.; RÓRAY GYÖRGY: *Szent Gellért és legendái.* Vigilia 45 (1980). 588.; MEZEY LÁSZLÓ: *Gellért-problémák.* Vigilia, 45 (1980). 592—594.

14. CSÓKA: i. m. 177, 271.; RÓNAY: i. m. (1980) 588.; MEZEY: i. m. (1980) 592—594.
15. Kézirata a müncheni Bayerische Staatsbibliothek tulajdonában: CIm. 6211. — a továbbiakban: Ms — idézet hely: Ms. 46^r.; BATTHYAN: i. m. 97.; *Gerardi Moresenae aecclesiae sev Csanadiensis episcopi Deliberatio supra hymnum trium puerorum*. (ed. SILAGI, GABRIEL) Tvrnholti, 1978. 50.
16. Ms. 47^r.; BATTHYAN: i. m. 99.; SILAGI: i. m. 51.
17. Ms. 37^r.; BATTHYAN: i. m. 84.; SILAGI: i. m. 41.
18. KARÁCSONYI: i. m. 77.; RÓNAY: i. m. (1946) 50.; REDL: i. m. 212.; SILAGI, GABRIEL: *Untersuchungen zur „Deliberatio supra hymnum trium puerorum“ des Gerhard von Csanád*. München, 1967. 5. SZEGFÜ: i. m. (1976) 91.; MEZEY: i. m. (1980) 594.
19. CICOĞNA, EMANUELE ANTONIO: *Delle iscrizioni veneziane*. V. Venezia, 1842. — ristampa fotom. Bologna, 1970. 658.; BORSA GEDEON: *Az 1519. évben nyomtatott Gellért-legenda*. Magyar Könyvszemle, 96 (1980). 377—384.; MEZEY: i. m. (1980) 594.; SZEGFÜ LÁSZLÓ: *Kortörténeti problémák Gellért püspök Deliberációjában*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 83 (1986). 12—13.
20. IBRÁNYI: i. m. 506, 528.
21. IVÁNKA ENDRE: *Szent Gellért görög műveltségének problémája*. Akadémiai Értekezések a Nyelv- és Széptudományi Osztály Köréből, 23 (1942) 3. füz. 228—229.; RÓNAY: i. m. (1946) 49.; IVÁNKA ENDRE: *Das „Corpus Areopagiticum“ bei Gerhard von Csanád (+1046)*. Traditio, 15 (1959). 205—222.
22. IVÁNKA: i. m. (1942) 235.
23. BODOR ANDRÁS: *Szent Gellért Deliberatio-jának főforrása*. Századok, 77 (1943). 173—227.
24. Vö. pl. IBRÁNYI, IVÁNKA, BODOR, REDL, SILAGI, MEZEY idézett munkáit.
25. IVÁNKA ENDRE: *Szent Gellért Deliberatio-ja*. Századok, 76 (1942). 499—500.; IVÁNKA, ENDRE: *Gerardus Moresanus, der Erzengel Uriel und die Bogumilen*. Orientalia Christiana Periodica, 21 (1954). 143—146.
26. IVÁNKA: i. m. (1942) 500.
27. IBRÁNYI: i. m. 551.; RÓNAY: i. m. (1946) 49.
28. RÓNAY: i. m. (1946) 49.; REDL: i. m. 212.
29. REDL: i. m. 212.
30. Ms. 165^r.; BATTHYAN: i. m. 296.; SILAGI: i. m. (1978) 178.; IVÁNKA: i. m. (1942) 233.; RÓNAY: i. m. (1946) 49.
31. RÓNAY: i. m. (1946) 49.; REDL: i. m. 212.
32. MEZEY: i. m. (1980) 593.
33. REDL: i. m. 212.
34. KARÁCSONYI: i. m. 77—78.
35. SZEGFÜ LÁSZLÓ: *Eretnekség és tirannizmus*. Irodalomtörténeti Közlemények, 72 (1968). 513.
36. CSÓKA: i. m. 262—263. (TIMKÓ IMRE: *Keleti kereszténység, keleti egyházak*. Bp. 1971. 398.
37. KARÁCSONYI: i. m. 77.; JUHÁSZ KÁLMÁN: *Szent Imre herceg nevelője*. Katholikus Szemle, 44 (1930). 344—345.
38. SZEGFÜ: i. m. (1968) 512—513.; MEZEY: i. m. (1980) 596.; SZEGFÜ LÁSZLÓ: *Vata népe*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 67 (1980). 16.
39. *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* (red. SZENT-PÉTER, EMERICUS) — a továbbiakban: SRH — II. Bp. 1938. 493.; A terület korábbi krisztianizációjára: MORAVCSIK GYULA: *Görög nyelvű monostorok Szent István korában*. SZIE I. 390—406.; GYÓNI MÁTYÁS: *A keleti egyház jelenkezése a Temes vidékén Szent István korában*. Magyar Nyelv, 42 (1946). 43—49.; OIKONOMIDÉS, N.: *À propos des relations ecclesiastiques entre Byzance et la Hongrie au XIe siècle: le métropolitain de Turquie*. Revue des Études Sud-Est Européennes, 9 (1971). 527—533.; TIMKÓ: i. m. 382—401.; SZEGFÜ LÁSZLÓ: *Az Ajtony-monda*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 40 (1972). 3—30.
40. IVÁNKA: i. m. (1942) 237—238.; RÓNAY: i. m. (1946) 48—49.; REDL: i. m. 212.; KOSZTOLNYIK, ZOLTÁN J.: *The importance of Gerard of Csanád as the first author in Hungary*. Traditio, 25 (1969) 383.; UDVARDY JÓZSEF: *Szent Gellért lelki arca*. Vigilia, 35 (1970). 579.
41. RÓNAY GYÖRGY: *Bogumilizmus Magyarországon a XI. század elején*. (Gellért püspök Deliberációjának tükrében.) Irodalomtörténeti Közlemények, 60 (1956). 472.
42. REDL: i. m. 217.; SZEGFÜ LÁSZLÓ: *Néhány XI. századi „liber portabilis“ nyomában* (Gellért püspök kézikönyvei.) Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta. Bibliothecaria, 8 (1979). fac. 1. 25—35.
43. SZEGFÜ LÁSZLÓ: *A bogumil eretnekség hatása a XI. századi magyarság ideológiai fejlődésére*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Dissertationes Slavicae, 14 (1983). 39—68.
44. Ms. 8^r, 12^r, 36^r, 76^r.; BATTHYAN: i. m. 18, 31, 79—80, 148.; SILAGI: i. m. (1978) 9, 14, 40, 83.
45. Ms. 47^r.; BATTHYAN: i. m. 99.; SILAGI: i. m. (1978) 51.
46. Ms. 124^r.; BATTHYAN: i. m. 227.; SILAGI: i. m. (1978) 133.

47. Ms 126^v—127^r.; BATTHYAN: i. m. 233.; SILAGI: i. m. (1978) 137.; IVÁNKA: i. m. (1942) 499—500.; RÓNAY: i. m. (1946) 48—49.; IVÁNKA: i. m. (1954) 143—146.; REDL: i. m. 217.; SZEGFÜ: i. m. (1968) 509.
48. SZEGFÜ: i. m. (1968) 513.
49. Ms. 5^r.; BATTHYAN: i. m. 9.; SILAGI: i. m. (1978) 5.
50. Ms 34^r.; BATTHYAN: i. m. 74.; SILAGI: i. m. (1978) 37—38.
51. Ms 76^v.; BATTHYAN: i. m. 148.; SILAGI: i. m. (1978) 83.
52. *Isidori Hispalensis episcopi etymologiarum sive originum libri XX.* (ed. LINDSAY, W. M.) Oxonii (1947). 2: 2,1.; Vö. még: Ms 36^r.; BATTHYAN: i. m. 79—80.; SILAGI: i. m. (1978) 40.
53. Ms. 34^r.; BATTHYAN: i. m. 74—75.; SILAGI: i. m. (1978) 38.
54. Minderről részletesebben írunk KARÁCSONYI BÉLÁVAL a készülő bilingvis *Deliberatio*-kiadás előszavában.
55. Act. 17, 22.
56. Ms. 15^v.; BATTHYAN: i. m. 37.; SILAGI: i. m. (1978) 18.
57. SRH II. 488.; HORVÁTH JÁNOS: *A Gellért-legendák forrásértéke.* A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei, 13 (1958). 36.; SILAGI: i. m. (1967) 51, 85—93.; SZEGFÜ LÁSZLÓ: *Szent Gellért prédikációi.* Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 82 (1985). 27.
58. Ms 69^v.; BATTHYAN: i. m. 133—134.; SILAGI: i. m. (1978). 75.; KARÁCSONYI: i. m. 255—256.
59. SRH II. 474, 497.; SZEGFÜ: i. m. (1979) 6—7.; Vö.: SZADE CZKY-KARDOSS SAMU: *A görög írás.* [Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba. (szerk. HAJDÚ P.—KRISTÓ GY.—RÓNA TAS A.) III. Bp. 1980. 11—28.]

BEITRÄGE ZUR FORSCHUNG ÜBER DIE GRIECHISCHE BILDUNG VON SANKT GERHARD

LÁSZLÓ SZEGFÜ

Der Autor nimmt die Stationen des Lebens von Bischof Sankt Gerhard (gestorben 1046) der Reihe nach vor, die die Möglichkeit seiner engeren Beziehung mit der griechischen Sprache und Kultur in sich borgen. Es wird festgestellt, dass die Möglichkeit dazu schon in seiner Heimat in Venedig bestand, denn die Schiffer und Krämer der Stadt hatten Kontakt zu Byzanz und die Kultur vom byzantinischen Charakter des alten Exarchtums in Ravenna auch auf Venedig eine Wirkung ausübte.

Der junge Gerhard konnte — durch Sankt Romuald — mit dem griechischen Mönchstand in Italien in Beziehung stehen. Während seiner Reisen in Frankreich machte er sich mit Werken von Platon und Pseudo-Dionysius Areopagita. Der Einfluss dieses Letzteren ist auch den Werken von St. Gerhard anzumerken. In Ungarn konnte er zuerst am königlichen Hof von seinen griechischen Kenntnissen Nutzen ziehen, später wurde er im südlichen Teil des Landes — im Grenzgebiet zu Byzanz — von König Sankt Stephan zur Bischofswürde erhoben (1030).

Er siedelte in ein bazilitisches Kloster seinen Sitz an, wo er Gelegenheit hatte, auch die Werke griechischer Kirchenwäter zu lesen. Hier traf er die direkt vom Griechenland eindringende Ideologie „Bogumilismus“ und begann dagegen einen Kampf.

Der Verfasser erachtet in einem auf unsere Zeit in Durchschrift gekommenen Werk aus dem 11. Jahrhundert „*Deliberatio supra hymnum trium puerorum*“ von Sankt Gerhard einem Selbstbekenntnis ähnliche bescheidene und verblühte Andeutungen auf die griechischen Sprachkenntnisse des Heiligen aufzufinden und hält einen besonderen Schreibfehler für eine dürftige Umschrift des griechischen Wortes im Original. Endlich kommt er zur Schlussfolgerung, dass der erste Bischof in Csanád nicht nur das Griechische beherrschte sondern auch in den Arbeiten auf seine griechischen Sprachkenntnisse stützte.

К ВОПРОСУ ОБ ИССЛЕДОВАНИИ ГРЕЧЕСКОЙ ЭРУДИЦИИ СВ. ГЕЛЛЕРТА

ЛАСЛО СЕГФЮ

Автор работы последовательно рассматривает те этапы жизни епископа Геллерта (+1096), которые заключают в себе возможность более глубокого изучения вопроса его эрудиции в области греческого языка и культуры. Автор приходит к заключению о том, что уже на родине епископа, в Венеции, которая формально признавала базилеос своим правителем, открылась возможность приобщения и греческой культуре, поскольку судовладельцы, торговцы и купцы города имели сношения с Византией и таким образом Венеция впитала в себя черты византийской культуры древнего равеннского экзарха.

Геллерт в юности, очевидно, благодаря Св. Ромуальду имел связи с греческим монашеством Италии. А во время поездок по Франции познакомился с произведениями Платона и Псевдо—Дионисия Ареопагита. Влияние последних сильно проявляется и в произведениях Геллерта. В Венгрии, служа при королевском дворе, он имел возможность совершенствовать свои знания в греческом языке. После этого король Св. Иштван (1030 г.) возвел Геллерта в епископский сан и назначил его епископом южной части страны, граничащей с Византией. Свою резиденцию Геллерт определил в одном из базилитских монастырей, где он мог читать произведения и греческих святых отцов. Здесь он непосредственно столкнулся с идеологией богомилства, проникнувшей с «греческой земли», и повел против нее борьбу.

Автор работы обнаруживает в копии произведения Геллерта (XI в.) *Deliberatio supra puminiſ trium ruogum* едва различимые, но говорящие сами за себя, намеки о знании Геллертом церковного греческого языка, а одну особенную ошибку в греческом слове считает досадной и случайной — при списывании копии с оригинала. Таким образом, автор работы приходит к выводу о том, что первый чанадский епископ не только владел греческим языком, но в ходе своей деятельности и опирался на знание греческого языка и культуры.